

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՂԲԱՏԻ ԴՊՐՈՑԻ ՄԻ ԳԼՈՒԽ ԳՈՐԾՈՑ

(ԳԵՏԱՇԷՆԻ ԱԻԵՏԱՐԱՆԸ)

Հաղբատը մէկն է Հայոց ամենանշանաւոր վանքերից եւ հոգեւոր կեդրոններից. ծագմամբ ունին քչատ աւելի հնազոյն վանքեր, բայց քչերը դրանցից կատարել են այնպիսի երկարատեւ եւ կարեւոր դեր, ինչպէս Հաղբատն է: Նա նշանաւոր է նախ իրրեւ ճարտարապետական արուեստի մի թանգարան իւր բազմազան շէնքերով, արձանադրութիւններով, ֆիզուրատիւ եւ զարդերի քանդակներով. նշանաւոր է իւրեւ հոգեւոր կեդրոն իւր արքեպիսկոպոսութեամբ, որ ԺԲ. դարից կարեւոր դեր է կատարել մեր եկեղեցական պատմութեան մէջ, յատկապէս մինչեւ ԺԳ. դարի վերջերը: Բայց ոչ պակաս նշանաւոր է նաեւ իրրեւ մատենադրութեան եւ գրչութեան արուեստի գլխաւոր կեդրոն արեւելեան Հայաստանի մէջ: Մտադիր չլինելով այստեղ տալ նորա կատարած դերի լրիւ պատկերը, առաջարկում ենք միայն այդ գպրոցի մի գլուխ գործոցի՝ «Գեառաշէնի աւետարանի» ուսումնասիրութիւնը (*):

Ա.

Աւետարանը մեծագիր է, կազմը 30×23 սմ. մեծութեամբ, կաշեպատ տախտակով, առաջին երեսի զարդարանքը արծաթի բեւեռներով քառանկիւնու մէջ՝ նման բեւեռներից կազմուած մի խաչ մէջտեղում. թեւերի ծայրերը երեք երեք բեւեռներով: Միւս երեսի զարդարանքն ընկած է:

Նիւթը՝ հաստ մագաղաթ հորթի կաշուց՝ 30×22 սմ. մեծութեամբ:

Դիրք՝ բոլորածեւ, միջին երկաթագիր, երկսիւն, $21 \times 6^{1/2}$ սմ., ներքեւ տնահամարներն էլ հետը. տնահամարները փոքր երկարագրով, ինչպէս եւ գրչի ձեռքով կա-

տարուած սրբադրութիւններն ու լրացումները: Տողերը մի գծով, որոնց վերայ գէպի վեր շարուած են տառերը. տնահամարների գծերը աւելի նեղ: Դրերն ընդհանուր առմամբ բոլորածեւ լինելով՝ մի քանի տառերի գծից ցած վերջաւորութիւնները քիչ սրածայր են՝ փ. ք. հ. բառերի մէջ, իսկ միւսներից՝ ր. գ. լ. խ. կ. պ. տների սկզբում իրրեւ գլխատառեր: Մանրակարգման տառերով են սկսուած մեծ հատուածները, հազուադիւս գէպքում գլխատառին կցուած է մի արմաւենիկի զարդ, գէպի լուսանցքն ուղղուած, որ, հաւանօրէն, նկարիչն է աւելացրել եւ ոչ գրութեան հետ նկարուած: Ոսկի քիչ է գործադրուած բնագրի մէջ. հատուածների առաջին տողը, երբեմն, կամ առաջին մեծ տառը ոսկեով, գործադրուածն էլ փռոսկի է, այժմ արդէն փայլը կորցրած: Ոսկու փոխարէն մեծ հատուածի առաջին տողում գործադրուած է պարզ կարմիրը, բայց երբեմն եւ ոսկու փռոզով ծածկուած:

Դրիչն է Յակովբ, իսկ սրբադրողը կամ ուղղողը Մխիթար Գոյբայրեցի (2-ում Գոյբայրեցի, 61 ա.), որ լրացումներ ունի բոլորգրով, բառեր կամ փոքրիկ բաց թողած նախադասութիւններ: Դրչութեան ճեղը Հաղբատն է եւ ժամանակը 1211 թ.: Նկարիչն է Մարգարէ եւ կազմուած է Հոռոմոսի վանքում «հրամանաւ հաւր Մխիթարայ»: Ստացոյն է Սահակ կրանաւոր եւ յետին քահանայ՝ «աշակերտ սր. ուխտիս Հաղբատայ աղգաւ եւ տոհմիւ ի մեծ մայրաքաղաքէն յԱնույ»:

Բ.

Ձեռագիրը բազմաթիւ յիշատակարաններ ունի, որ մէջ ենք բերում իրրեւ նիւթ Ձեռագրի ծագման եւ պատմութեան համար, զաստորելով ժամանակագրական

(*) Բերուած է մեր ձեռքով, այժմ էջմիածնի մատենադարանում:

կարգով, ըստ հնարաւորութեան եւ անթուականները:

1. 348 ա. Աձեղէն եւ լուսաւոր մատենագրութիւն չորից աւետարանչաց համարաբառ եւ զուգապէս միաւորութիւն, զոր նկարագրելին վս. տնաւրէնութեան բանին այ., ըստ քառահոգով վտակացն աղինա աղբերաբար գետահետեալ, ոռոգելով զանդաստանս մտաց հաւատացելոց ի քս., որով հատարելորդ եւ բովանդակապէս, որքան կամ եղև հոգւոյն սրբոյ զամենայն խորհուրդ, զծածուկսն եւ զյայտնիսն արձանացուցին, տալով եկեղեցւոյ աւանդածատուր զբարձրագոյնսն եւ զխոնարհսն տընաւրինաբար խառնմամբ, զոր ընկալեալ ի վերուստ յայտնութենէն զրեցին առանձնապէս եւ զուգաբարբառ, որպէս զի յանցնիւրսն ժամանակ անթերի եւ աննիւղ բողմապատիկ եւ զանազան երախտացն այ. լիցի առ մեզ յիշատակ մինչ ի վախճան:

Որում այսպիսւոյ յոքնապատիկ բարեաց բաղձացող եղեալ իմ ամենանուստի եւ տրուպ սպասաւորի տան այ. Սահակ կրաւնաւորի (*) | եւ յետին քահանայի, որ էի աշակերտ սբ. ուխտիս Հաղբատայ աղգաւ եւ տոհմիւն ի մեծ մայրաքաղաքէն յԱնւոյ, սնեալ ի սրբարան ուխտիս ի Հաղբատ, ստացայ զսբ. աւետարանս իմովք արդեամբք առ ի յիշատակ ապագայից ինձ նուաստիս Սահակայ եւ ծնողացն իմոց Ռովմանոսին եւ Կատային՝ եւ երկուց հարազատ եղբարցն իմոց Իպատոսին եւ Առաքելին, եւ իւրեանցն զաւակաց, եւ քերցն իմոց եւ զաւակացն նոցուն, եւ ազգայնեացն ամենից կենդանեաց եւ մեռելոց: Եւ ետու զծագրել զսա եւ կաղմել ներքոյ եւ արտաքոյ յաւրինուածով ըստ իմում կարի, մեծաւ յուսով եւ կատարեալ սիրով: Որ եւ աղբսական մաղթանաւք հայցեմ ի սիրողացդ այ., որք ժառանգորդք էք սրբոյ եկեղեցւոյ եւ սպասաւորք տրուեան խորհրդոյն, յորժամ առնուք զսա ի ձեռս ձեր, զիս զՍահակ

ստացող սորա, եւ զվերոգրեալ ծնաւդսն իմ եւ զեղբայրսն՝ եւ զՍարգիս հոգեւոր ծնողն իմ: զՅակովբոսն եւ զՎարդն: Որպէս զի ձերոյն սբ. աղաւթիւք արժանացուք հանդիպել ի դէպ ժամանակի հանդերձելոցն բարեաց (*) | պատրաստեալոցն ի քս. սիրելեաց անուանն իւրոյ:

Եւ արդ զրեցաւ սա եւ ծագկեալ կաղմեցաւ յամի յորում էր թիւ համարոյն թուականութեանս Հայոց հարիւրոց վեցից եւ նոյնքանեաց տասանց: Իսկ նորոյ չորջանի միոյ հարիւրոյ քսան եւ ութեակ թուով: Ի սբ. ուխտս Հաղբատայ զծագրեցաւ ձեռամբ Յակովբայ յառաջնորդութեան տն. Յոհաննիսի սրբասիրի, ի թագաւորութեանն Հայոց արեւմտայինն կողման Լեոնի քսասէր թագաւորի, եւ ի սպարապետութեան Չաքարիայ շահնշահի, յորոց յաւուրս ժամանակաց յոյովս կատարեաց ած. յաղթութիւն ի բազում տեղիս, զորմէ այլք պատմեցնեն զայլ ինչ. եւ մեզ վասն զի խնդիր է առ սրբութիւնդ ձեր մատուցանել մաղթանս ոգեհեծ պաղատանաւք, ո՛վ լուսեռամբ բնակիչք սրբոյ ուխտիդ Արջուառձի, առ որ զյոյս հաւատոյ մեր եղեալ զբովանդակ գոյք ծնողաց մերոց եւ եղբարց ծախեցաք եւ շինեցաք զածորնակ սբ. եկեղեցիքս, եւ աւանդեցաք զսբ. աւետարանս յայ. սբ. եկեղեցիքս, որ շինեցաւ ի մէջ ի վանս Առջուառձի: Որպէս զի սբ. եկեղեցեաւս եւ սբ. աւետարանաւս մեք եւ ծնաւդքն մեր, եւ եղբարք եւ ազգականք գտցուք | ողորմութիւն ի քէ. այ. մերոյ ի մեծ եւ ի սոսկալի աւուրն դատաստանի: Եւ որք յիշէք զմեզ բարեմտաբար, գտջիք եւ զուք ողորմութիւն յամենեցունց արարչէն, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն:

Հրամանաւ հաւր Մխիթարայ կաղմեցաւ ի վանքս Հոռոմոսի որոյ ողորմեսցի քս. ած.:

Զկաղմող սորին զԱբրահամ եւ զնկարիչ սորին զՄարգարէն եւ զողորմութեան խընդրող զՅով. յիշեսջիք յաղաւթս վս. տն. աղաչեմք:

(*) Յիշատակարանի այս առաջին երեսը գրուած է երկաթագրին մօտ արեւելեան բոլորգրով, իսկ այնուհետեւ մինչև վերջը բոլորգրով, բայց ոչ կրիկեան:

(*) Յիշատակարանի մէջ, ներկայ կաղմի ժամանակ մտած է երկու թերթից բաղկացած մի այլ յիշատակարան 349 ա — 350 բ, որ կը տեսնենք քիչ յետոյ:

2. 111 բ. Մատթէոսի վերջում, ուղղանկիւն երկաթագրով.

Սբ. առաքեալ և աւետարանիչ բանին հաւեր, ի քոյդ ապաւինեալ բարեխառնութի. աղքատս և մեղաւոր արեղայս Մարգարէս նկարող սորին, սրպէս զի ողորմեսցիս ինձ, նաեւ Սահակայ ստացողի, եւ եղբարւ իւրում Իպատոսին, որ կիսաւրեա եւ յաշխարհէս: Ով զմեզ աղաթիւք յիշէ. ամ. զինքն յիշէ:

3. 111 բ. Նոյն գրով և թանաքով.

Տբ. ամ. ողորմեա Սարգսի կուսակրան քահանայի և եղբար իւրում Շահերոյն և ծնաւդաց իւրեանց ամէն:

4. 173 ա. Մեծ երկաթագրով:

Յակովբ զբիշ յիշեցէք ի տր.:

5. 173 բ. Մարկոսի վերջում նոյն Մարգարէի ձեռքով.

Տբ. ամ. ողորմեա Սահակայ ստացողի եւ ծնաւդաց իւրոց եւ եղբարց, եւ արայ զնոսա հաղորդս քո սրբոցն պսակի: ամէն:

6. 267 բ. Ղուկասի վերջում նոյն Մարգարէի ձեռքով.

Յիշեա քս. ամ. յողորմութե. քում զՍահակ ստացող սբ. աւետարանիս, եւ զծնաւդսն իւր զեղբայրսն և զքոյրսն զՌիմանոսն և զԿատայն, զԻպատոսն և զԱռաքեալն, զԶարհայն և զՀոսոմտիկին, և արայ զնոսա քո սրբոցն զասակից և յնակակից: ամէն:

Նա(եւ) զՎարդն եւ զՅակովբոսն եւ զծնաւդսն նոցա եւ զամենայն ընդանիսն:

7. 347 բ. Յովհաննու վերջում, բուն զբշի ձեռքով, բնագրի գրով և թանաքով:

Փառք բոլորից հաստչի համապատիւ սուրբ երրորդութեանն յաւիտեանս:

Աւրհնութի. որ կարգա

գովութի. որ լսէ

փառք շնորհաւորին

և յիշատակ զբշիս:

Տբ. ամ. ամենակալ նորոգեա իկեանս անծերանալիս զՍահակ ստացաւ սբ. աւետարանիս ANEH: Ամէն,

Բացի այս իսկական յիշատակարաններէ կան և փոքրիկ նկատողութիւններ խորաններէ զերաններէ վերայ կամ բնագրի լուսանցքներում, որոնք ձեռագրի ծագ-

ման պատմութեան համար նշանակութիւն ունին:

8. 10 ա. Խորանի վերին, կապոյտ շերջանակի վերայ սպիտակ զեղաղիր երկաթագրով:

. . . (Տբ.) Ած. ողորմեա Առաքել. (ին ամ) էն

նոյն խորանի սիւներին ձգուած կապոյտ գերանի վերայ, զարձեալ սպիտակագոյն երկաթագրով.

Ած. գթայ ի հոգի Ռիմանոսին ծառայի քո ամէն.

— Նոյն խորանի յատակ կաղմող կարմիր գերանի վերայ, օսկեղոյն գրով.

Հոգի ամ. գթայ ի հոգին Իպատոսին ծառա...:

9. 11 ա. Խորանի ճակատի կապոյտ շերջանակի վերայ.

Տբ. յս. ողորմեա Սահակա ամէն:

Սիւների զիսի կապոյտ գերանի վերայ.

Ած. իմ յս. ողորմեա մեղուցեալ ողոյս ամէն:

10. 15 ա. Խորանագարդի տակը ներքեի լուսանցքում, փոքր երկաթագրով.

Տբ. ամ. ողորմեա Մարգարէին, զբշի և նկարչի և Սահակա ստացողի, և ծնաւդաց իւրեանց, ամէն:

11. 175 ա. Ղուկասի սկզբնագարդի լուսանցքում խոշոր, կարմրադեղ ծաղկագրերով, (պսակեր 7).

Սահակայ է գիրքս ի փրկութի.:

Սրանք են այն յիշատակարանները, որոնք կապուած են Ձեռագրի ծագման հետ:

Պ.

Բայց աւելորդ չենք համարում մէջ բերել և այն յիշատակարանները, որոնք Ձեռագրի յետագայ պատմութեանն են վերաբերում.

12. 349 ա. Խոշոր բոլորգիր, միջին երկաթագրի մեծութեամբ.

Սիրոյ զաւրութիւն զերազանց է քան զընութիւն և բարեխորհ արանց անյաղապէս առ ի բարին զնթացս(?) որ առ ամ., մանաւանդ առ որ ամայինն զաւրանայ զիտութիւն և բաց և սրահաց ունի զհոգոյն

տեսութիւն: արհամարհելով զանցաւոր եւ
զապաւանացու կեանս, որպէս աստանաւոր
տեսաք, յորս ածայնոյն գտաւ բարոյն
տեսութիւն առանց զանդաղանաց, որպէս
սիրեցեալս յայ. եւ յաճայնոցս Սարգիս
քահանայ, սնեալ սրբութեամբ ի մէջ եկե-
349 ր. ղեցոյ եւ զարգացեալ ի մէջ իմաստ (ուն)(*)
եւ հոգեւոր տրանց ըստացաւ զկենսաբեր
աւետարանս, զոր քառայնով վտակաւքն
արբուցանէ զտիեզերս, զանձ անպակաս
յիւրկինս եւ յիշատակ յաւիտենից ըստ գրե-
ցելուն, թիւ երանի որ ունիցի զաւակ
ի Սիւն եւ ընտանիք իցեն նորայ յեմ:

Արդ երանելիս Սարգիս իբրեւ զիմաս-
տուն վաճառական ի խնդիր եղեալ պա-
տուական մարդարարն եւ զաւակ զսա ի գա-
ւառին Անոյ մեծայնախ, ոսկեկիր եւ ոս-
կեճաճանչ ծաղկաւք զարդաբեալ, ըստա-
ցաւ զսա ի հալալ (ըն)չից (*) իւրոց ի բա-
րեխալ աւս հոգոյ իւր առ քս. եւ յիշատակ
350 ա. յաւիտենական (**) ծնաւդաց իւրոց եւ
(ըն)ծայեաց (***) զսա Մեծ կողմանց եպիս-
կոպոսարանիս, որ է իւր տեղի սննդեան:
Եւ ի տարօջն: Բ: աւր ժամ նմայ յի-
շատակ կատարեն սրբոյն Սարգսի տաւ-
նին. որ խափանէ, նորա ազգի յանցանացն
պարտական եղիցի. եւ որ զայս աւետա-
րանս ի յեպիսկոպոսարանէս հանել ջնայ
ի յառաջնորդաց եւ կամ յիշխանաց, հա-
նել եղիցի նա յարքայութիւնէն այ., եւ
որոշեալ հոգով եւ մարմնով ի սր. երորդու-
թեանէն եւ նոյնեալ եղիցի: ՅԺԸ. Հայրա-
պետէն: Ընծայեցաւ կենսայ (բե)ր աւե-
տարանս սուրբ Գրիգորիս: Ի թուականու-
թեանս: ՈՂԲ. ի յիշխանութեանս հզարին
Հաստանայ որդոյ Վախտանգայ, եւ հայրա-
պետութեանս տն. Յոհաննիսի: Արդ որք
ընթեռնոյք եւ լուսաւորէք կամ զաղափար
առնոյք, զՍարգիս եւ զՄիսիթար որ գնեաց
եւ երեւր զաւետարանս, յիշեցէք ի սրբա-
փալլ եւ ընդունակ յաղաւթս ձեր, եւ (***)
քս. ած. յիշաւդացդ եւ յիշեցելոցդ ողոր-
մեսցի յիւրում զալըստեան եւ յապագայի
աւուրն ամէն:

(*) փճացած են եւ չեն կարգացուած փակա-
գծի մէջ առնուածները, լրացնում ենք:

(**) Կտրուած է թերթի ծայրը, լրացնում ենք:

(***) Այստեղից մինչեւ պարբերութեան վերջը
նոյն թանաքով եւ հաւանորէն նոյն գրչի ձեռ-
քով, երկաթագիր է:

Ջսակաւ աշխատողս յիշեցէք ի տր-
աղաչեմ:

13. 351 ր. Տարբեր գրիչ, բոլորգրով.

Կամաւ ամենակալին այ. ես տր. Վա-
նակուն գտի հնացել եւ աւերել զսր. աւե-
տարանս եւ ետու վերստին նորոգել ի յի-
շատակ հոգոյ իմոյ եւ ծնողաց իմոց եւ եղ-
բարց, զի որք հանդիպիք կամ ընթեռնուք
մեզաց մերոց թողութիւ. հայցեցէք ի քէ.
որ է աւրհնել յաւիտեանս ամէն:

(Մէկ ու կէս տող բաց եւ ապա դարձ-
եալ նոյն գրով) եւ զիս զբաղմամեղ կաղ-
միչ զՍտեփաննոս սուտանուն քահանա
յաղաւթս յիշեցէք:

14. 174 ր. ՉՍաղմոսիկ քչյն. եւ զիւր
աւագ որդին Մուսայէլ. եւ զՍաղաղիէլն եւ
զմայրն մեր Գոլ խաթուն եւ զհարսն իւր
Հռուսիմայն եւ զիւր ամ. արեան մերձա-
ւորսն յիշեցէք ի քս. եւ ած. զձեզ յիշէ
իւր միւսանդամ գայլստեանն ամէն. եւ
զնոայրուսիկ սարկուազն մեր Պէկնիէն:

15. 112 ա. Մատթէոսի վերջում, բո-
լորգիր.

Ես անարժան ծառայս այ. Մովսէս
քահ. յետոյ կողմեցի եւ նորոգեցի յիշա-
տակ հոգոյ իմոյ, եւ մարմնոյս իմոյ եւ ամ.
արեան մերձաւորաց իմոց որ ի քս. են
հանգուցեալ, աղաչեմք զձեզ ով զսաք լու-
սերամից, յորժամ հանդիպիք յայսմ սր.
աւետարանիս, յիշեցէք զիս զՄովսէս քհ.
եւ զհայրն իմ զՍաղմոսիք քհ., եւ զմայրն
իմ զՏիկին, զեղբայրն իմ զՏոնիկ եւ զաւա-
կին իմոյ Վարդանայ եւ զմայր սորին զՇահ-
րիկ:

Յերես անկեալ աղաչեմ զձեզ ով զսաք
լուսերամից եւ մանկունք եկեղեցւոյ, յոր-
ժամ կարդայք կամ օրինակելով ջոնայք,
յիշեցէք զիս զՄովսէս քահայս. եւ ած. որ
առատ է ի տուրս բարիս, պարգեւեսցէ ձեզ
յիշողացդ եւ մեզ յիշեցելոցս առ հասա-
րակ ողորմեսցի: Ի թվ. որ կազմեցաւ սր.
աւետարանս ձեռամբ անարժան ծառայիս
այ. Սարգսիս յիշեցէք ի քս.: ՊԼԲ-ն. էր
մահեկի ամսի ԻԶ-ն էր որ կազմեցաւ: Որ է
սր. աւետարանս Մեծախորմանց Սալինոյ
եպիսկոպոսարանէն մայրաքաղաղէն իշխա-
նուր. պարոն Ջալալին եպսոթբ. տր.
Գրիգորին Գեառքաբեցին: Ով որ կտրելով

ջանայ կամ հանելով ի հայրանական (?) աթոռոյն, նոյնպէս ինքն ի քսէ. կտրեալ և հետացեալ ամէն:

16. 111 բ. Շեղաղբին մօտ բողոքողով. Թանուն այ. (?) ևս Ովանէս ու կողայկիցս իմ Թանդուղ տվինք մեր աւժաբուբ. զմեր որդիս Մարգարէ հոգոյ որդի Մովսէս(?) քհն. մինչև մահն որ երէց առնէ վկայուր. Արուկանայ Ալիիկայ որդոյ, Բեկիկայ Խոչոտայ Լարեցի. զինչ մդ. որ դայս բանս խարանէ: Յժմ: հյ. կապ. ի թվ. ՊԼԶ.:

Ես Խաչատուր երէցս վկայ, որ զգիրս գրեցի:

17. 111 բ. Անվարժ շեղաղբով.

Թանուն այ. ևս Սարիսուքա Մայլիքայ որդի միաբանեցայ սբ. աւետարանիս ու տուի զիմ աղջիկս զԷսան Մուսէս իրիցոյ, ով խարանէ դատի այ. ով կարգէք լի բերանով ասացէք, ած. ողորմի Մայլիքայ ամէն. զԱրութէն պահեսցի խորին ձերութենն:

18. 173 բ. Մարկոսի վերջում, բողոքողով.

Բարէխաւսութբ. սբ. ածածնին և ևս. կենսատու խաչին թողցէ զանցանա պարոն Ուլուխաթունին, զնիրելին և զաննիրելին, զկամային և զանկամային:

Զի յոյժ հնացեալ էր սբ. աւետարանս և ևս նորոգել զսա ի ժամանակիս, որ է Մատթան և կն Թավրէզ: Թվ. ԶԽԶ. և որ հանդիպիք, յիշէք զպրն. Ուլուխաթուն և զիւր ծնաւդսն. և ած. ողորմի ա(սա)ցէք նոց.

Եւ զիս զհեմ արժան ծառայս զՏիրաւաքս յաղաւթս յիշեցէք և իշողքդ արժանի լիցիք արքայութենն այ.:

Յիշեցէք և զԾահրիարն և զամ. արեան մերձաւորն իւր:

19. 112 տ. Ես Շնահաւորիկս միաբանեցայ սբ. ուխտիս Մեծ կողմանց աթոռոյս, յաղաւթս յիշեցէք և յետ կատարման իմոյ հանդիստ իմ աստ լիցի:

ԳԱՐԵԴԻՆ ԱՐԲԵՊՍ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ (Շարունակելի)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԽԻՐՊԷԴ ՖԱՅԻԼԻ (Pella) ՎԱՆՔԻՆ,
ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ
ՆՈՐԱԳԻՒՏ ԱԻԵՐԱԿՆԵՐԸ
(Ե. ԿԱՄ Զ. ԴԱՐ)

Երեսուղէմի ամերիկեան հնախօսական պարբերաթերթը Palestine Exploration Fund անուամբ, վաթսուն և վեց տարիներէ ի վեր հմտալից յօդուածներով կը հրատարակէ Պաղեստինի պեղումներու հետեւանքով յառաջ եկած բոլոր հնութիւնները՝ այնպէս որ Պաղեստինի պատմութիւնը մեծ զարգացում ունեցած է նոյն ժամանակամիջոցի մէջ կատարուած հետազոտութեանց և հրատարակութեանց շնորհիւ. Պաղեստինի նոր պատմութիւնը շատ բան կը պարտի նոյն պարբերաթերթին. մենք ալ շատ օգտուած ենք անոր թանկագին հրատարակութիւններէն և կը փափաքինք որ մեր Սիոնի ընթերցողներն ալ անմասն չմնան նոյնին գեղեցիկ և օգտակար հրատարակութիւններէն. ուստի պարբերաբար պիտի հրատարակենք հնախօսական կարեւոր յօդուածներ, որոնցմէ մին է ներկայ յօդուածը (1934 Յունուար), որ կը խօսի Խիրպիյի Ֆայիլի (Pella) Ե. կամ Զ. դարուն շինուած վանքի մը, եկեղեցիի մը և գերեզմանատան մը և այլ շէնքերու նորագիւտ աւերակներու մասին, որուն հեղինակն է John Richmond, յօդուածս ունի հետեւեալ զլխաւոր բաժանումները. Ա. — Տեղագրութիւնը, Բ. — Վասի ձիւմ - կլ - Մոզի հիւսիսային կողմի այրերը, Գ. — Գերեզմանատունը, Դ. — Շէնքերը, Ե. — Խեցեղեցի:

Ա. ՏԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Խիրպիյի Ֆայիլ, որ իր անունին տակ կը բովանդակէ հին վայրին ամբողջութիւնը՝ թէ և անցուկ կերպով միայն զորոգըրելի այն բարձրութեան՝ որուն վրայ կառուցուած է արդի գիւղը. ան հաստատուած է համանման Յորդանանի մօտ Պէյսանի գիւղին: Ընկալել Աճուռնի զլխաւոր